

COMPETENȚELE GENERALE ȘI ROLUL LOR ÎN DECODAREA TEXTELOR

Mihail RUMLEANSCHI, *Universitatea de Stat „Alecru Russo” din Bălți, Republica Moldova*

Rezumat: Prezentul articol are scopul de a pune în lumină tipologia conținuturilor cognitive ce stau la baza competențelor de comunicare, axînd atenția cititorului asupra necesității de a le profila pe fundalul efectului obținut la utilizarea lor. Cît privește rolul competențelor în decodarea textelor, susținem ideea existenței în memoria vorbitorului a unei matrice strict organizate de unități ale gîndirii și de elemente de limbă ce le reprezintă care, fiind suprapusă pe rețeaua de conținuturi ale textelor, permit o anumită modalitate de înțelegere a lor.

Cuvinte-cheie: *competențe, cunoștințe generale, cunoștințe particulare, efect, abilități de comunicare, univers de cunoștințe și competențe reciproce.*

Résumé: Le présent article a comme but la mise en relief de la typologie des contenus cognitifs se trouvant à la base des compétences de communication en axant l'attention du lecteur sur la nécessité de les profiler sur le fond de l'effet obtenu pendant leur utilisation. En ce qui concerne le rôle des compétences dans le décodage des textes nous soutenons l'idée de l'existence dans la mémoire du locuteur d'une matrice strictement organisée d'unités de la pensée et d'éléments de la langue qui les représentent laquelle étant superposée sur le réseau des contenus des textes permet une certaine modalité de leur compréhension.

Mots-clés: *compétences, connaissances générales, connaissances individuelles, effet, habiletés de communication, univers de connaissances, compétences réciproques*

Unele noțiuni care ne par cunoscute și la care ne referim în multe situații, la analiză apar mult mai complicate decît credeam. Noțiunea în dezbatere în acest articol este una din acestea. Să ne întrebăm ce înțelegem prin competență / competențe? Dacă răsfoim sursele lexicografice¹ și științifice² constatăm că

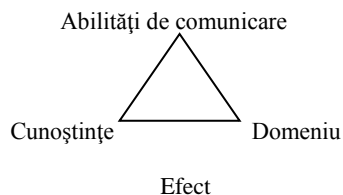
¹Vedeți, de exemplu: **Compétence** – *Connaissance approfondie, reconnue, qui confère le droit de juger ou de décider en certaines matières*, (Le Nouveau Petit Robert, 1993 : 472).

²Din punct de vedere lingvistic, competența este un sistem format din regulile (aspectul gramatical) și elementele la care se aplică aceste reguli (aspectul lexical) cunoscute de către un individ care îi permit de a forma un număr nedefinit de fraze „gramaticale”, adică normative, într-o limbă naturală și de a înțelege fraze pe care nu le-a auzit nicio-

noțiunea în cauză are o întrebuințare foarte largă și se referă la majoritatea domeniilor vieții în care omul desfășoară o anumită activitate. La analiza definițiilor vedem că competența unui individ reprezintă prin sine un set de cunoștințe profunde într-un domeniu care ne permit să-l considerăm expert. În opinia noastră, setul de cunoștințe pe care individul îl deține nu ne permite încă să spunem că el e competent. Este absolut necesar să adăugăm și abilitățile de utilizare a acestor cunoștințe *întru obținerea unui anumit efect*. Subliniem acest fapt, deoarece anume rezultatul / efectul final reflectă calitatea și nivelul de utilitate a acestor competențe pentru mediul social. Altfel spus, competențele unui individ trebuie să fie convenționalizate și recunoscute de colectivul social în care el este inclus. Și în cazul acesta parametrii unei competențe formează un anumit triunghi generic³ semiotico-evenimential în care distingem:

- (a) abilitățile de comunicare;
- (b) cunoștințele;
- (c) domeniul

care împreună luate marchează un anumit efect. Grafic acest triunghi apare astfel:

Dacă vorbim de domeniul comunicativ, efectul pe care e axat demersul nostru, nu este o entitate precisă din punctul de vedere al volumului și al conținutului. El depinde de situație și de beneficiarii care îi acordă valoare. El apare ca fiind cu precădere material⁴ și întrunește anumite caracteristici, printre care:

- (a) exploatează mijloace specifice (limbajul și acțiunea);
- (b) se materializează prin anumite semnale specifice, cum ar fi comprehensiunea / noncomprehenșiunea, satisfacția/nesatisfacția ș.a.);
- (c) permite organizarea interacțiunilor (adică organizează cooperarea participanților în executarea activităților);
- (e) are caracter pragmatic pentru că e bazat pe o intenție inițiază și influențează modificarea stărilor de lucruri din lumea înconjurătoare.

O tipologizare a efectelor ar fi posibilă, dar intuim că lista lor ar fi foarte vastă.

La analiza aspectului cognitiv al competențelor care se referă la un domeniu ar trebui să deosebim două tipuri de cunoștințe:

1) *Cunoștințe convenționalizate*, căpătate în decursul vieții sau în procesul studiilor într-o instituție / în mai multe instituții. Ele întrunesc toate sau o serie de informații despre domeniul dat. De exemplu, cunoștințele tehnice includ tot ce se referă la tipurile de agregate, instalații sau grupurile de instalații care asigură funcționarea întregului mecanism (a automobilului, a avionului etc.). Competențele pedagogice cuprind cunoașterea tipurilor de manuale, dicționare, mijloacele de transmitere a informațiilor (video-, audio-, hărțile, schemele, diagramele, fotografiile, cunoașterea tipurilor de informații conținute în aceste mijloace, cunoștințele psihologice și pedagogice, cunoștințele de limbă (a se vedea [Boyer, Rivera 1979]) ș.a.

2) *Cunoștințe individuale* care țin de experiența proprie, de lecturile suplimentare, de reflecțiile personale etc.

Cît privește *abilitățile de utilizare* a cunoștințelor, deosebim:

- abilități convenționalizate, obținute în urma studiilor, stagiilor prevăzute de programele de învățămînt care au fost evaluate în mod oficial;
- abilități achiziționate pe parcursul activităților postuniversitare care reies din efectele obținute în urma utilizării cunoștințelor și abilităților convenționalizate și proprii în diferite situații de exploatare, producere, instruire.

dată. Altfel spus, competența este o virtualitate a cărei actualizare (prin vorbirea orală sau scrisă) constituie *performanța*, (vezi, de exemplu, Chomsky, N., 1979; 1986).

³Generic înseamnă aici *Care aparține la comprehensiunea logică a genului de cunoștințe și aptitudini și apare sub forma unui hiperonim*.

⁴Spunem *cu precădere* pentru că efectul produce prin sine și anumite senzații de ordin psiho-fiziologic, cum ar fi: de plăcere / satisfacție / nesatisfacție / uimire etc.

Cele menționate mai sus reies din alte două tipuri de cunoștințe delimitate de Jacques Lerot [Lerot 1993: 52-53]: cunoștințe generale și particulare.

1. *Cunoștințele generale* întrunesc două tipuri de informații:

(a) *proprietățile inerente ale elementelor lumii înconjurătoare*, adică proprietățile inalienabile sau necesare elementelor lumii fără de care este imposibil a vorbi despre ele. Ele mai sînt numite *cunoștințe structurale*, dat fiind că servesc la definirea condițiilor de veridicitate⁵ și sînt reprezentate sub formă de legăți, reguli, norme. În plus, ele permit definirea și clasificarea elementelor, și de aceea mai sînt numite cunoștințe *clasificatoare*. De exemplu: *Cimbrisorul este o plantă de cîmp*, sau *Calul este un animal domestic*.

(b) *cunoștințele deținute de indivizi* despre obiectele lumii care sînt legate de reprezentările mentale pe care ei le au despre aceste obiecte. Ele mai sînt numite cunoștințe *integrative comune*, dat fiind că, prin intermediul lor, fiecare individ se poate integra activ în societate. Ele creează uzanțele comune, normele sociale, competențele sociale de bază și definesc proprietățile tipice, dar nu obligatoriu necesare, ale elementelor lumii. De aici apar diferite excepții. De exemplu, dacă luăm enunțul: *Pasărea zboară*, competențele noastre despre lume ne permit să conchidem că facultatea de a zbura este tipică pentru păsări. Însă știm că există și excepții: nu zboară pinguinii, struții.

Cunoștințele integrative comune variază în funcție de popoare și grupurile sociale, reprezentînd competențele lor sociale, sau, am mai putea spune, cultura lor. De exemplu, în cultura europeană doliul se manifestă prin portul hainelor de culoare neagră, pe cînd în unele societăți asiatice – prin portul hainelor de culoare albă. În Republica Moldova camera în care se depozitează zestrea fetelor se numește casa mare, pe cînd o astfel de utilizare a încăperilor nu există în alte societăți (franceză, engleză, germană etc.).

2. *Cunoștințele particulare* se referă la proprietățile individuale, nepermanente, netipice ale obiectelor lumii. Ele întrunesc date despre evenimentele la care individul a asistat de curînd, precum și conținutul enunțurilor pe care le-a emis sau recepționat. Cunoștințele particulare se mai numesc cunoștințe *episodice* și pot participa la edificarea unor anumite tipuri de competențe. De exemplu: *Vecinul meu a sădit un baobab. Lămîia pe care a cumpărat-o Sergiu cîntărește 2 kg*.

E interesant faptul că numeroase enunțuri sînt înțelese numai reieșind din cunoștințele particulare. De exemplu, enunțul *Vai, cit e de strașnic!* face referință la un eveniment la care individul a asistat adineaori (naufragiul unei nave, ciocnirea a două trenuri, prăbușirea unui avion ș.a.), sau cînd cineva relatează un eveniment: *Colegul nostru a pierit într-un incendiu*.

Cît privește abilitățile de utilizare a acestor tipuri de cunoștințe în comunicare, e necesar să specificăm că nivelul de înțelegere a unui enunț este optimal atunci cînd interlocutorii dețin și utilizează același univers cognitiv. Dacă vrea să fie înțeles, cel care vorbește trebuie să adopte diverse atitudini comunicative care au scopul de a crea un univers cognitiv comun, care ar mai putea fi numit *univers de cunoștințe și competențe reciproce*. Dacă locutorul îl cunoaște bine pe partenerul său, el se va strădui să-i dea în prealabil toate informațiile⁶ utile, creînd astfel o bază comună de cunoștințe pe fonul căreia se va desfășura comunicarea. Locutorul se va asigura în prealabil că partenerul său dispune de informațiile necesare pentru o înțelegere veridică și calitativă a informațiilor pe care el urmează să i le comunice. De exemplu, locutorul dorește să povestească o amintire ce ține de universitatea la care a învățat. El nu va întîlni nici o dificultate dacă partenerul său va fi un fost coleg de studii. Universul de cunoștințe reciproce există deja și locutorul poate trece direct la subiect. Din contra, dacă interlocutorul va fi o altă persoană, locutorul va trebui, inițial, să-i descrie cadrul general – universitatea, blocul facultății, profesorii, colegii, aulele etc. Dacă locutorul dorește să vorbească despre un sejur la Paris, el trebuie în prealabil să afle dacă interlocutorul a fost deja în acest oraș, punînd întrebarea: *Ai fost la Paris?* Dacă răspunsul este afirmativ, aceasta îl va scuti de multe amănunte, care, în cazul dat, sînt de prisos. În plus, el va face frecvent apel la acest univers comun, adresînd întrebări: *Îți amintești cum era...? Știi unde se găsește...? Ai văzut...?*

Astfel, concluzionînd cele spuse, am putea afirma: atunci cînd vorbim despre un individ competent trebuie să ținem cont de trei realități:

- ce știe el despre un anumit domeniu;
- cum utilizează ceea ce știe;
- care este efectul utilizării.

⁵Adică ce țin de nivelul de adevăr al enunțurilor, sau altfel spus, ce depind de nivelul de corespundere a valorii referențiale cu realitatea obiectivă.

⁶Despre caracteristicile informațiilor vedeți: Cuilenberg, J.J. van, Scholten O., Noomen G.W. 1991, p. 25-35.

Pentru a vorbi despre rolul competențelor în decodarea unui text, trebuie să elucidăm întrucâtva fenomenul înțelegerii / neînțelegerii. Ce înseamnă ca atare cuvântul *a înțelege*? Când putem afirma că am înțeles un text, l-am înțeles parțial sau nu l-am înțeles deloc? Probabil că trebuie să pornim de la faptul că, în mare parte, cunoștințele despre care am vorbit mai sus sînt localizate în memoria vorbitorilor nu într-o stare haotică. Ele formează o rețea (matrice) / niște rețele (matrice) bine organizate în care noțiunile, judecățile și raționamentele – unitățile gîndirii – sînt reprezentate prin elemente de limbă (lexicale și gramaticale, simple și complexe) și din elemente pasibile de a le înlocui în anumite situații, între care există raporturi de ierarhie. Rețelele reflectă cunoștințele individului într-un domeniu sau în mai multe domenii aferente. Cu cît ele sînt mai ramificate, mai ordonate și mai bogate, cu atît aceste cunoștințe sînt mai adecvate stărilor lumii în domeniul dat, adică cu atît individul este mai competent în acest domeniu. Și invers, o rețea săracă în elemente denotă cunoștințe / competențe slabe în domeniu.

Orice text care marchează atenția unui individ reprezintă o rețea de informații creată de scriitor. Particularitățile acestei rețele depind de tipul textului, de limbajul și de stilul autorului. Atunci cînd cititorul începe decodarea informației inclusă în text, el suprapune rețeaua sa de cunoștințe generale și particulare pe rețeaua de informații din text și stabilește coincidențele sau necoincidențele elementelor de bază (nucleelor). Cu cît aceste coincidențe sînt mai numeroase, cu atît înțelegerea textului este mai completă. Și viceversa, dacă la această suprapunere apar foarte multe necoincidențe, gradul de înțelegere va fi foarte mic. Tehnologia acestui proces rămîne de elucidat în alte studii.

Bibliografie:

1. Boyer, H., Rivera M., *Introduction à la didactique du français langue étrangère. Outils théoriques*, Paris, Clé International, 1979.
2. Chomsky, N., *Théories du langage. Théories de l'apprentissage*. Le débat entre J Piaget et N. Chomsky, Paris, Éditions du Seuil, 1979.
3. Chomsky, N., *Knowledge of Language. Its nature, Origin and Use*, New York, Praeger Publishers, 1986.
4. *Le Nouveau Petit Robert*, Paris, Dictionnaires Le Robert, 1993.
5. Lerot, J., *Précis de linguistique générale*, Paris, Les Éditions de Minuit, 1993.
6. Cuilenburg, J.J. van, Scholten, O., Noomen, G.W. *Știința comunicării*, Muiderberg, 1991 (Versiune românească de T. Olteanu).